

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ ОСВІТНІХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ З ГЕОГРАФІЇ В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

FORMATION OF KEY EDUCATIONAL COMPETENCIES OF STUDENTS IN GEOGRAPHY IN THE CONTEXT OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

У статті досліджено проблему формування ключових освітніх компетентностей учнів на уроках географії в умовах реформування освіти в Новій українській школі (НУШ). Автори, спираючись на сучасні педагогічні дослідження та враховуючи вимоги Державного стандарту базової середньої освіти, аналізують сутність та особливості формування ключових освітніх компетентностей, необхідних для успішної самореалізації учнів у сучасному світі. Особливу увагу в статті приділено розкриттю змісту та значенню кожної з ключових компетентностей, які мають формуватися на уроках географії.

Автори наголошують на важливості розвитку у школярів умінь самостійно здобувати знання, критично оцінювати інформацію та застосовувати її для розв'язання пізнавальних завдань. Необхідність формування в учнів навичок орієнтування на місцевості, використання географічних інструментів та застосування географічних знань для пояснення явищ навколишнього світу.

Автори зазначають, що розвиток комунікативної компетентності сприяє формуванню в учнів навичок публічного виступу, ведення діалогу та співпраці з іншими людьми. Розкрито важливість формування в учнів навичок критичного оцінювання інформації, розрізнення фактів від суджень та використання достовірних джерел інформації.

Зазначено, що розвиток соціальної компетентності сприяє формуванню в учнів навичок толерантності, взаєморозуміння та відповідальності за результати спільної діяльності. Підкреслено, що розвиток громадянської компетентності сприяє формуванню в учнів патріотизму, екологічної свідомості та готовності брати участь у вирішенні суспільно важливих питань.

У статті проаналізовано методи та прийоми, які можуть бути ефективно використані на уроках географії для розвитку зазначених компетентностей. Особливу увагу приділено активним методам навчання, які передбачають активну участь учнів в освітньому процесі та сприяють розвитку їхньої пізнавальної діяльності.

Автори підкреслюють, що формування ключових освітніх компетентностей учнів на уроках географії є важливим завданням НУШ, оскільки саме ці компетентності є необхідними для успішної самореалізації учнів у сучасному світі, їхньої адаптації до швидкозмінних умов життя та здатності брати активну участь у розбудові громадянського суспільства.

Ключові слова: Нова українська школа, географія, ключові освітні компетентності, активні методи навчання, проблемне навчання, дослідницька діяльність, проектна

діяльність, робота в групах, ігрові методи, мультимедійні технології.

The article explores the problem of forming key educational competencies in students during geography lessons in the context of educational reform in the New Ukrainian School (NUS). The authors, relying on modern pedagogical research and considering the requirements of the State Standard for Basic Secondary Education, analyze the essence and specifics of forming key educational competencies necessary for the successful self-realization of students in the modern world.

Particular attention in the article is given to revealing the content and significance of each key competency that should be developed during geography lessons.

The authors emphasize the importance of developing students' ability to independently acquire knowledge, critically evaluate information, and apply it to solve cognitive tasks. They highlight the necessity of forming skills in students for navigating terrain, using geographical tools, and applying geographical knowledge to explain phenomena in the surrounding world.

The authors note that the development of communicative competence promotes the formation of public speaking skills, conducting dialogues, and collaborating with others in students. They reveal the importance of developing skills in students for critically evaluating information, distinguishing facts from opinions, and using reliable sources of information.

It is mentioned that the development of social competence promotes the formation of tolerance, mutual understanding, and responsibility for the results of joint activities in students. It is emphasized that the development of civic competence promotes the formation of patriotism, environmental awareness, and readiness to participate in solving socially important issues in students.

The article analyzes methods and techniques that can be effectively used in geography lessons to develop the mentioned competencies. Particular attention is paid to active learning methods that involve the active participation of students in the educational process and promote the development of their cognitive activity.

The authors emphasize that the formation of key educational competencies in students during geography lessons is an important task of the NUS, as these competencies are necessary for the successful self-realization of students in the modern world, their adaptation to rapidly changing living conditions, and their ability to actively participate in the development of civil society.

Key words: New Ukrainian School, geography, key educational competencies, active teaching methods, problem-based learning, research, project activities, group work, game methods, multimedia technologies.

УДК 373.5-027.31:91

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/82.1.9>

Ковальська К.В.,

канд. іст. наук,
доцент кафедри екології, географії
і методики навчання
Університету Григорія Сковороди
в Переяславі

Воловик Л.М.,

канд. геогр. наук, доцент,
завідувачка кафедри екології, географії
і методики навчання
Університету Григорія Сковороди
в Переяславі

Давиденко М.М.,

канд. іст. наук,
провідний фахівець підготовчого
відділення для іноземних громадян
Київського національного університету
будівництва і архітектури

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку освіти в Україні характеризується переходом до Нової української школи (НУШ), де ключовим завданням є формування всебічно розвиненої особистості, здатної успішно адаптуватися до динамічних змін сучасного світу [4]. Одним із пріоритетних напрямів реформування освіти є формування ключових компетентностей учнів, які є інтегрованим результатом навчання, що включає знання, вміння, навички, досвід діяльності та ставлення [1, 5].

Географія, як навчальний предмет, має значний потенціал для формування та розвитку різноманітних компетентностей учнів, адже вона охоплює широкий спектр питань, від природничих до суспільно-економічних, і сприяє формуванню цілісного уявлення про світ [3, 9, 10]. Проте, незважаючи на значний потенціал географії для розвитку компетентностей, існує низка проблем, які потребують вирішення:

Недостатнє розуміння сутності компетентнісного підходу: серед багатьох учителів географії існує недостатнє розуміння сутності компетентнісного підходу та його відмінностей від традиційного знаннєвого підходу. Це призводить до того, що формування компетентностей часто зводиться до простого засвоєння фактів та понять, без формування здатності застосовувати їх на практиці [1, 12].

Навчальні програми з географії часто є перевантаженими теоретичним матеріалом, що ускладнює організацію активної навчальної діяльності учнів, спрямованої на формування компетентностей [3]. В освітньому процесі з географії недостатньо використовуються сучасні методи та технології навчання, такі як проблемне навчання, дослідницька діяльність, проєктна діяльність, робота в групах, ІКТ. Це знижує ефективність розвитку компетентностей учнів [8, 2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вчителі географії часто відчують потребу у методичній підтримці щодо формування ключових освітніх компетентностей учнів. Існує необхідність у створенні та поширенні методичних розробок, рекомендацій, посібників, які б допомогли вчителям ефективно організувати освітній процес, спрямований на формування ключових компетентностей учнів [13, 16].

Згідно із Законом України «Про освіту» (2017), освітній процес спрямований на підготовку здобувачів освіти до активної участі в суспільному житті, усвідомленого вибору життєвого шляху, а також формування навичок самореалізації, самоосвіти та відповідальності за власні вчинки [5].

Концепція Нової української школи (2016) підкреслює, що найбільш конкурентоспроможними фахівцями на ринку праці у найближчому майбутньому будуть ті, хто володіє навичками навчання

впродовж життя, критичного мислення, постановки та досягнення цілей, командної роботи, комунікації у багатокультурному середовищі та іншими сучасними компетентностями [4].

Крім того, Концепція національно-патріотичного виховання (2019) та Стратегія національно-патріотичного виховання (2019) наголошують на важливості консолідації суспільства як ключового чинника його розвитку [13].

Згідно з Концепцією розвитку громадянської освіти (2018), освітній і виховний процес у цій сфері має бути спрямований на формування у старшокласників відповідального ставлення до суверенітету та територіальної цілісності України, усвідомлення єдності інтересів громадянина і держави, а також активної громадянської позиції як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях [13].

У Концепції навчання географії України в основній та старшій школі (2018) зазначено, що одним із ключових завдань шкільної географії є формування предметної географічної компетентності здобувачів освіти. Це передбачає розвиток різних типів географічних умінь: інтелектуальних (пізнавальних), навчальних, прикладних, а також навичок географічного моделювання. Формування цих компетенцій відбувається у процесі взаємодії особистого сприйняття довкілля учнями та сучасного науково-географічного інтегрованого уявлення про світ, яке вони засвоюють під час навчання [3].

Формування ключових освітніх компетентностей є важливим аспектом сучасної педагогіки та навчального процесу, зокрема у вивченні географії. Дослідження з цієї тематики охоплюють різні аспекти методики навчання, інтеграції інформаційних технологій, розвитку критичного мислення та застосування компетентнісного підходу в освітньому процесі [15, 1, 12, 6].

Вагомий внесок у розвиток компетентнісного підходу зробили такі науковці, як В. О. Сухомлинський, який наголошував на важливості активного навчання та розвитку мислення учнів. У працях сучасних дослідників О. І. Пометун, Л. В. Карамушки, Г. В. Бєленької, Н. М. Бібік розкрита структура компетентностей, розглядаються методи формування предметних та міжпредметних компетентностей, зокрема за допомогою інтерактивних методів навчання [1, 12]. Значну увагу в літературі приділяється проблемі інтеграції технологій у процес вивчення географії [8]. Також дослідники підкреслюють значення компетентнісного підходу в контексті Нової української школи. Зокрема, у працях О. Я. Савченко та Л. Г. Бірюкової розглядаються питання розробки навчальних програм, спрямованих на формування ключових компетентностей, таких як критичне мислення, здатність до самостійного навчання та соціальна активність [1]. Різні аспекти компетентнісного навчання

географії були предметом аналізу Л. П. Вішніної, Т. О. Дібрової, О. М. Топузова, Г. Ш. Уварової, Б. П. Яценка, О. В. Карплюк, І. І. Коваленко та ін. В статті О. М. Топузова визначено пріоритетні напрями теорії та практики шкільної географічної освіти у контексті розбудови Нової Української школи [15]. Таким чином, аналіз літератури засвідчує важливість застосування компетентнісного підходу у викладанні географії, необхідність інтеграції сучасних освітніх технологій та використання інноваційних методик для формування ключових компетентностей учнів [2, 6].

Метою дослідження визначено розгляд теоретичних засад проблеми формування ключових освітніх компетентностей учнів на уроках географії в умовах реформування освіти в Новій українській школі (НУШ).

Сучасна освіта в Україні, з переходом на принципи Нової української школи (НУШ), зазнає трансформацій, ключовою метою яких є формування всебічно розвиненої особистості, здатної успішно адаптуватися до викликів ХХІ століття. Розвиток ключових компетентностей учнів є пріоритетним завданням НУШ, адже саме вони є інтегрованим результатом навчання, що охоплює знання, вміння, навички, досвід діяльності та ставлення [5, 11].

Географія, як навчальний предмет, відіграє важливу роль у формуванні та розвитку різноманітних компетентностей учнів. Її зміст охоплює широкий спектр питань, від природничих до суспільно-економічних, сприяючи формуванню цілісного уявлення про світ [3, 9, 10]. Проте, ефективна реалізація цього потенціалу потребує оновлення методичного підходу та використання сучасних педагогічних технологій [8, 2].

Навчання географії в НУШ передбачає зміщення акценту з простого засвоєння фактів на формування в учнів здатності застосовувати отримані знання у практичній діяльності, критично мислити, аналізувати інформацію та розв'язувати проблеми. Розвиток компетентностей відбувається через активне навчання, використання сучасних педагогічних технологій та особистісно орієнтований підхід [2, 6].

Розглянемо детальніше ключові компетентності, які формуються на уроках географії, з прикладами з сучасної програми:

Пізнавальна компетентність: географія сприяє розвитку вміння аналізувати географічні явища та процеси, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, розуміти сутність географічних закономірностей. Учні навчаються працювати з різноманітними джерелами інформації, критично оцінювати її та формулювати власні висновки. Розвитку пізнавальної компетентності сприяють такі методи, як проблемне навчання, дослідницька діяльність, робота з картами та статистичними даними [2]. У 6 класі

учні вивчають тему «Глобус – модель Землі» [9]. Замість простого ознайомлення з будовою глобуса, учням пропонується проблемне завдання: «Чому на глобусі зображено різні кольори та лінії?». Використовуючи додаткові джерела інформації, учні самостійно знаходять відповідь та пояснюють значення кольорів та ліній на глобусі [14].

Практична компетентність: географія надає учням можливість застосовувати отримані знання та вміння у практичній діяльності. На уроках учні вчаться орієнтуватися на місцевості, користуватися географічними інструментами, складати карти та схеми, розв'язувати географічні задачі. Розвитку практичної компетентності сприяють практичні роботи, екскурсії, моделювання географічних явищ [7]. У 6 класі учні вивчають тему «Погода та клімат» [9]. Учні не просто слухають розповідь вчителя, а й самостійно проводять спостереження за погодою свого регіону, аналізують дані метеостанцій, складають графіки та діаграми, пояснюють зміни погоди [14].

Комунікативна компетентність: географія створює умови для розвитку вміння ефективно спілкуватися з питань географії, аргументувати свою точку зору, брати участь у дискусіях та презентувати результати своєї роботи. Розвитку комунікативної компетентності сприяють групова робота, дебати, рольові ігри, підготовка презентацій та звітів [8]. Наприклад, у 8 класі учні вивчають тему «Населення України» [9]. Учні працюють в групах, досліджуючи різні аспекти життя населення (національний склад, міграція, зайнятість тощо). Результати своїх досліджень учні презентують перед класом, беруть участь у дискусії, аргументуючи свою точку зору [16].

Інформаційна компетентність: в умовах інформаційного суспільства важливим є вміння знаходити, аналізувати та використовувати географічну інформацію з різних джерел, зокрема з підручників, карт, Інтернету та інших медіа. На уроках географії учні вчаться критично оцінювати інформацію, розрізняти факти від суджень та використовувати достовірні джерела [8]. Розвитку інформаційної компетентності сприяє робота з різноманітними інформаційними ресурсами, використання мультимедійних технологій. У 9 класі учні вивчають тему «Світове господарство» [10]. Вони використовують Інтернет-ресурси для пошуку інформації про економічний розвиток різних країн світу, аналізують статистичні дані, порівнюють країни за рівнем економічного розвитку [16].

Соціальна компетентність: робота в групі, співпраця з іншими учнями та вчителем, повага до різних точок зору та вміння знаходити спільне рішення є важливими аспектами соціальної компетентності. Географія створює можливості для розвитку цих навичок через проєктну діяльність, роботу в групах, організацію спільних досліджень

[2]. У 7 класі учні працюють над проектом «Екологічні проблеми нашого краю» [9]. Школярі об'єднуються в групи, досліджують екологічні проблеми свого регіону, розробляють шляхи їх вирішення, презентують свої проекти перед місцевою громадою [16].

Громадянська компетентність: географія сприяє формуванню розуміння важливості географічних знань для формування активної громадянської позиції, усвідомлення відповідальності за збереження довкілля та сталий розвиток суспільства. На уроках учні дізнаються про глобальні проблеми, екологічні виклики та шляхи їх вирішення. Розвитку громадянської компетентності сприяють проекти, спрямовані на вирішення місцевих проблем, участь у екологічних акціях [13]. У 8 класі учні вивчають тему «Природні ресурси України» [9]. Здобувачі обговорюють питання раціонального використання природних ресурсів, охорони довкілля, сталого розвитку. Беруть участь у шкільному екологічному проекті, спрямованому на вирішення місцевої екологічної проблеми [16].

Для ефективного розвитку компетентностей учнів на уроках географії в НУШ використовуються різноманітні методи та технології навчання. Проблемне навчання, дослідницька діяльність, проектна діяльність, робота в групах, ігрові методи, кейс-методи сприяють активній участі учнів в освітньому процесі та розвитку їхньої пізнавальної активності [8, 2, 12]. Використання мультимедійних презентацій, інтерактивних карт, віртуальних екскурсій, онлайн-ресурсів розширює можливості навчання, робить його більш наочним та ефективним [8]. Врахування індивідуальних особливостей учнів, їхніх інтересів та потреб сприяє створенню сприятливих умов для розвитку компетентностей кожного учня [6].

Висновок. Формування ключових освітніх компетентностей учнів на уроках географії в умовах Нової української школи є невід'ємною складовою сучасної освіти, спрямованої на підготовку молоді до викликів ХХІ століття. Географія, завдяки своєму міждисциплінарному характеру та практичній спрямованості, створює унікальні можливості для розвитку пізнавальних, практичних, комунікативних, інформаційних, соціальних і громадянських компетентностей. Застосування активних методів навчання, таких як проблемне навчання, дослідницька та проектна діяльність, групова робота, а також інтеграція мультимедійних технологій і віртуальних ресурсів, забезпечує активну участь учнів у навчальному процесі, сприяє розвитку їхньої самостійності, критичного мислення та соціальної відповідальності. Успішна реалізація компетентнісного підходу вимагає оновлення методичних підходів, підвищення кваліфікації вчителів і створення сприятливих умов для впровадження інноваційних технологій. Подальші дослідження мають зосередитися на розробці конкретних

методичних рекомендацій і оціночних інструментів для ефективного формування ключових компетентностей, що сприятиме підвищенню якості географічної освіти та підготовці учнів до активної участі в розбудові громадянського суспільства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи. *Освіта України*. 2017. № 15. С. 4–7.
2. Вішнікіна Л. П., Шуканова А. А., Федій О. А., Сарнавський С. П. та ін. Компетентнісне навчання та викладання географії у системі неперервної педагогічної освіти: кол. монографія / за наук. ред. Л. П. Вішнікіної. Полтава: ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. 265 с.
3. Географія. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 6–9 класи. Київ: Міністерство освіти і науки України, 2017. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy5-9klas/2020/geografiya-6-9-14.07.2017.pdf> (дата звернення: 23.04.2025).
4. Гриневич Л., Елькін О., Калашнікова С., Коберник І., Ковтунець В. та ін. Нова Концепція української школи / за заг. ред. М. Грищенко. URL: <http://www.oblosvita.mk.ua/attachments/article/3935/> (дата звернення: 23.04.2025).
5. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/477-2018-%D0%BF> (дата звернення: 23.04.2025).
6. Засєкіна Т. М. Інтеграція в шкільній природничій освіті: теорія і практика: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2020. 400 с.
7. Карплук О. В. Формування картографічної компетентності учнів на уроках географії в Новій українській школі. *Географія та основи економіки в школі*. 2019. № 4. С. 12–17.
8. Коваленко І. І. Використання інтерактивних технологій на уроках географії в Новій українській школі. *Інформаційні технології в освіті*. 2020. № 2. С. 25–30.
9. Модельна навчальна програма «Географія. 6–9 класи» для закладів загальної середньої освіти / С. П. Запотоцький, Г. І. Карпук, Р. В. Гладковський, А. І. Довгань, В. В. Совенко, Л. М. Даценко, Т. Г. Назаренко, Т. Г. Гільберг, І. Г. Савчук, А. В. Нікітчук, В. С. Яценко, Г. Д. Довгань, В. Д. Грома, О. В. Горювий. URL: <https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH%20poetap.z.2022/Prirod.osv.galuz/Neohrafiya/Neohrafiya.6-9-kl.Zapototskyu.ta.in.06.05.2022.pdf> (дата звернення: 23.04.2025).
10. Модельна навчальна програма «Географія. 6–9 класи» для закладів загальної середньої освіти / С. Г. Коберник, Р. Р. Коваленко, Т. Г. Гільберг, Л. М. Даценко. URL: <https://mon.gov.ua/staticobjects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.59.klas.NUSHpoetap.z.2022/Prirod.osv.galuz/Neohrafiya/Neohrafiya.6-9%20kl.Kobernik.ta.in.06.05.22.pdf> (дата звернення: 23.04.2025).
11. Нова українська школа: ключові компетентності. URL: <https://uied.org.ua/2020/03/323/> (дата звернення: 23.04.2025).

12. Пометун О. І. Компетентнісний підхід в освіті: теоретичні засади та шляхи реалізації. Педагогіка. 2016. № 3. С. 12–18.

13. Прохорова Л. А., Гришко С. В., Непша О. В. Особливості навчання географії в умовах Нової української школи. Особистісно-професійний розвиток учителя Нової української школи: світові освітні практики, український контекст: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю, 6–8 груд. 2018 р. Вінниця: ТОВ «Твори», 2018. С. 125–130.

14. Розвиток ключових компетентностей на уроках географії в 6 класі. На урок. URL: <https://naurok.com.ua/rozvitok-klyuchovih-kompetentnostey-na-urokah-geografi-v-6-klasi>

[tema-uroku-nasha-planeta-zemlya-unikalniy-svit-431993.html](https://naurok.com.ua/rozvitok-klyuchovih-kompetentnostey-na-urokah-geografi-v-6-klasi) (дата звернення: 23.04.2025).

15. Топузов О. М. Актуальні проблеми шкільної географічної освіти. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/> (дата звернення: 23.04.2025).

16. Формування ключових компетентностей учнів на уроках географії. Всеосвіта. URL: <https://vseosvita.ua/library/formuvanna-klucovih-kompetentnostej-uchniv-na-urokah-geografii-547791.html> (дата звернення: 23.04.2025).